

Gerold **L**ászló

A hóhér és a MÁV-pénztáros,

avagy két elfuserált élet története

Sok húhó – (sem)miért?

Hamvai Kornél: *Hóhérok hava*. Újvidéki Színház

Mekkora egy drámaszöveg teherbírása? Abban az értelemben, hogy mit lehet vele csinálni, ha színpadra viszik, ha előadássá formálják. Mennyit lehet rápakolni? Nyilván előadása válogatja. Függ a rendezőtől, elsősorban tőle, mi a szándéka, miféle előadást képzelt el, s ehhez milyen színpadi eszközöket, elsősorban talán látványelemeket használ fel. S természetesen mindenekelőtt a szövegtől, hogy miféle drámai anyagot hordoz, milyen szálakból szőtték.

Hamvai Kornél *Hóhérok hava* című életképsorozata, ami az Újvidéki Színházban László Sándor rendezésében látható, nem különösebben teherbíró drámai szerkezet. Ami nem jelenti, hogy a maga műfajváltozatában nem jó szöveg. Szerintem sokkalta jobb, mint amilyennek az előadás alapján vélhetjük, s mint egyes kritikusok vélekednek róla. (Ezt az Ascher Tamás rendezte pesti Katona József Színház-beli változat bizonyítja!) Hogy az előadás nem sikerült, mert vontatott, sőt mondjuk ki, unalmas, aminél egy előadás esetében nincs nagyobb hiba, azért nem a szöveget, hanem a rendezést kell hibáztatni. Esetünkben azért, mert László Sándor többet pakol rá a szövegre, mint amennyit az elbír. Mentségére legyen mondva, ha ezt azért teszi, mert mondjuk egy shakespeare-i előadás lehetőségét vélte benne felfedezni. Holott ez az egyszálú cselekményű színmű nem arra való. Mert, gondoljunk csak bele, mi is történik. Mindössze annyi, hogy a francia forradalom idején Rocht, egy kisváros hóhérját, nyilván, mert hiányszakma, áthelyezik egy nagyobb városba, ahol inkább szükség van a munkájára. S ő engedelmessé a parancsnak, útra kel. Előbb azonban eligazításért, útipénzért betér Párizsba, ahol mindenféle kellemetlenség éri ezt a különben együgyű (írastudatlan!) férfit. Hamisíthatatlan balektörténet hőseként ténfereg az életben, ami,

mondom, történetesen éppen a francia forradalom, tehát fölöttébb változó s kiszámíthatatlan időszak, feltéve, ha hősnek tekinthetjük azt, akit mindenki becsap, a nőktől, az új ismerősökön és a szakmabelieken át egészen a hatalom kis ügyintézőiig. Mert ez egy ilyen világ, amelyben az egyetlen igazán becsületes ember épp az, akinek szakmája, hogy embereket öl meg, küld a másvilágra, még ha ezt azzal a legnagyobb profi alázattal, szinte tudományos felkészültséggel is végzi, amit apjától örökölt, akinek sohasem adatott meg, hogy a gyakorlatban bemutassa tudományát, illetve lett volna rá alkalma, de akkor „úgy beszart tőle, hogy beteget jelentett”. Rocht nem csak a jelenétől, de a múltjától is megfosztják. Nem csoda, ha el szeretne tűnni, s ha már haza nem mehet, mert nincs pénze, s nincs passzusa sem, de útipapírja nem is lehet, mert nincs semmiféle dokumentuma. Lenne, ha hazamehetne szülőhelyére, de nem mehet, mert ahhoz passzus kell, passzust viszont... Persze, hogy el akar tűnni, valahová, bárhová. Hogy ez nem véletlenül ötlik fel benne, azt az író néhány mozzanattal előlegezi, előkészíti. A történet elején, még otthon, cirkuszba készül, ahol egy híres mutatványos azzal ámitja el a nézőket, hogy lenyeli önmagát, s így tűnik el a nézők szeme elől, majd pedig, amikor Párizsban hall az új csodáról, a léghajóról, mindent elkövet, hogy feljusson rá, s felszálljon az égbe. Ez sikerül is neki, igaz, kissé másképp, mint Roch elképzelte. A léghajó ugyanis nem hazaviszi, hanem lezuhan, az utasok szörnyethalnak, Roch holttestét azonban nem találják meg. Tehát sikerült, mondhatnánk, teljesült a vágya, csak hogy a halál révén. És ezzel a kör bezárult: akinek szakmája mások halálba küldése, az a halál segítségével menekül meg a számára csalódásokat okozó életből.

Hát ennyi a vidéki hóhér, Roch története, amit az író kesernyés humorral fűszerezett, ügyes drámai helyzetekké formált jelenetsorban mesél el, ábrázol. Roch az egyik helyzetből sodródik a másikba, mígnem... A történet egyenes vonalú, ha az említett léghajóepizód nem lenne, nyugodtan mondhatnánk, földhöz ragadt, amit a lehető legegyszerűbben kell(ene) előadni, mert ennyire van regisztrálva, és nem többre. Nem el- s főleg nem túlbonyolítani kell, ahogy az Újvidéki Színház teszi kezdve a díszlettől a megemelt, harsány játékgig.

Remek elgondolás a színpad közepére állított, elválaszthatatlanul összetartozó, egymást kiegészítő guillotine és (francia?)ágy (tervező: Csík György), csak hogy ez a két emblematisz díszletelem elveszik a lépcsők, állványok, ki- és beszögellések, erkélyek és alagsorok tömkelegében, amit csak bonyolít, hogy a magasba futó lépcsősoron játékra alkalmatlan helyeket kell egy-egy epizód helyszínének (iroda, étterem) kijelölni. A hatalmas (s nyilván méregdrága) konstrukció agyonnyomja az előadást. S ezt a zsúfoltságot még növeli a színészek céltalan rohangálása, feleslegesen harsány játéka, kiabálása.

Sok hűhó – (sem)miért!

Mit lehet ezek után mondani a színészekről? Azt mindenképpen, hogy fegyvelmeztettek és nagy igyekezetről tesznek tanúbizonyságot. Csakhogy ez nem elég, legfeljebb a tömegjelenetekben szereplő főiskolásokat dicséri. (Közülük a hóhérinast alakító Mészáros Gábornak van szerepe, amit igen korrektül old meg.) A kisebb epizód szerepekben fellépő színésznők (Ábrahám Irén, Krizsán Szilvia, Faragó Edit) javára kell írni, hogy sikerült egyénített arcéleket felvillantaniuk. A férfiak, akik szinte kivétel nélkül több apró szerepet formálnak meg, vagy többnyire rutinmegoldásokkal élnek s hangoskodásuk ellenére észrevétlenek maradnak (Kovács Nemes Andor), vagy olykor jól eltalált karikatúrát mutatnak be (Magyar Attila Kiadóként).

Számomra legnagyobb csalódás azonban a főszereplő Balázs Áron. Ha van színésze a társulatnak, aki erre a szerepre eleve alkalmas, az pont ő. Most azonban mintha nem találná a helyét, nem tudná, mit kell tennie. Csak tolja maga előtt a figurát, anélkül, hogy belebújna a bőrébe. Inkább markíroz, mint belülről formál. Nagy lehetőséget szalaszt el.

Az előadás két mozzanata mégis feltétlenül figyelmet, dicséretet érdemel. Az előadás kísérőzenéje, amit virtuóz módon Huszta Dániel ad elő hangulatot festve, sőt helyzetet indukálva. És egy apró epizód. Az, amikor a magasba emelkedő léghajó utasai a földön fekvé „repülnek”. Ez a szándék és a valóság ellentmondását példázó rövid jelenet utalhat arra, milyen egyszerű megoldásokkal lehetne hatásosan „elbeszélni” Hamvai Kornél egyszerűsége ellenére is rafinált szerkesztésű „forradalmi” életképét.

HAMVAI KORNÉL: HÓHÉROK HAVA

ÚJVIDÉKI SZÍNHÁZ

Rendező: LÁSZLÓ Sándor

Díszlet, jelmez: CSÍK György m. v.

Koreográfus: LAVRO-GYENES Ildikó m. v.

Színészek: BALÁZS Áron, KOVÁCS NEMES Andor, MAGYAR Attila, MÉSZÁROS Gábor f. h., KÖRÖSI István, NÉMET Attila, GIRICZ Attila, PONGÓ Gábor, BÚZA Ákos f. h., FERENC Ágota, VARGA Tamás, HUSZTA Dániel, MOLNÁR Róbert, SIRMER Zoltán, f. h., KRIZSÁN Szilvia, FARAGÓ Edit, ÁBRAHÁM Irén, FIGURA Terézia, ELOR Emina, JASKOV Melinda, továbbá TÁBOROSI Margaréta, KOKREHEL Júlia, SOLTIS Lehel, GOMBOS Dániel, RAFFAI Ágnes és CRNKOVITY Gabriella főiskolások.

Irodalom és/vagy élet – az áldóját!

Parti Nagy Lajos: *Ibusár*. Népszínház, Szabadka

„Ami operett-jelenet, az nagyon operett, nagyon habos és nagyon zenés, ami konyha vagy állomás, ami valóság, az nagyon zenételen, illetve annyira »zenés«, mint egy októbertévi esős csütörtök Ibusár-megállóhelyen” – ezekkel a szavakkal fejezi be Parti Nagy Lajos zenés-táncos huszerettje elé írt sorait, mintegy előlegezve azt a két ellentétes világot, melyet művében ábrázol: az ibusári valóságot és azt az operett-mennyországot, amelyet a vasúti jegykiadó képzel magának. Operettet álmod a sáros Ibusárban a maga sáros élete pótlásaként a MÁV-jegykiadó Sárbogárdi Jolán, melyben magát hercegkisasszonynak, szerelmét, Kleisermann Mihály jegyvizsgálót (ugye, mennyivel szebben hangzik ez, mint kalauz!), bár ez hűtlenül elhagyta, huszárcapitánynak képzele. Miközben nyálas udvarlásával hivatali felettese, Guszti, az állomásfőnök molesztálja (Parti Nagy zseniális szövegét figurává Péter Ferenc remekíti), idegeire megy az anyáskodó törődést eltúlzó, mindent tudni kívánó s mindent elrontó Anyuska (Sziráczy Katalin többnyire elműkedvelkedti), nemkülönben az egész lepusztult ibusári megálló (ahol afféle komolyabb járat, mint a gyékényesi gyors, sohasem áll meg, csak átrohan) emberi és műszaki csődtömege.

Valóság és mese, mesébe menekített valóság és valósággá hántolt illúzió játszik egymásba, váltakozik Parti Nagy Lajos páratlanul sokszínű nyelvi játszótérén, míg nem, ha egy „elfuserált ibusári vasútmanci” esetében ez egyáltalán felmerülhet, tragédiában, vagy legalábbis szomorújátékban nem végződik. Amikor Sárbogárdi Jolán némi szesztől megittasulva kihasználja a vasútállomás hangosbeszélője adta lehetőséget, és valódi színház híján itt adja elő kihangosítva (hallja egész Ibusár!) A Bajkhállóy huszármegte című háborús dalművét, lesz, ami lesz, azt sem bánja, ha kirúgják, s közben a színen megelevenedik a képzeletében lejátszódó operettfinálé, melyben Bajkhállóy Richard huszárcapitány („szakasztott olyan mint egy marcipán János vitéz”) és a csupa túllbe, fodorba meg színes virágokba öltöztetett Amália hercegkisasszony (Cselényi Nóra tökéletes giccse vett ruhájában) szenvedélyesen eldalja boldog szerelmi kettősét („Csókolj meg, kis tubicám!”), a MÁV-jegykiadó lestrapált szolgálati helyiségében a fogasra akasztott kabátot öelve, szorítva magához éneklő, mit éneklő, eltorzult arccal üvöltő a boldogság dalát („Szállj, szállj, szép brazil boám... szellők fényes nyargalán... szállj, szállj...”) – olyan pillanat, amely töröl minden addigi jópofáskodást, Parti Nagy-féle nyelvi fintort és rendezői geget, és igazi drámává feszül.

Méltó befejezése ez annak a remek színészi szerepépítésnek, amely Vicei Natália Sárbogárdi Jolánját jellemzi attól a pillanattól kezdve, amikor Anyuska ébresztője után („Joli! Jolika! Mindjárt fél hét.”) álmosan, gyűrötten belép saját életének történetébe, majd vágyódva-fetregve elképzeli titkos szerelme, „a legszebb kalauz, egy villogó szőke jegyvizsgáló”, a tőle angolosan távozó Misike (az operettálomban ő a huszárcapitány, Jolán pedig Amália!) heves ostromát, illetve a teljes életuntságot és érdektelenséget kifejező faarccal hallgatja Guszti „Csókolom a kis kacsóhpongrácodat”-tal véget érő gügyögős idióta, szépelgő udvarló áriáját. Ahány jelenet, annyi arc! Hol életunt, hol fellelkesült, hol érdektelen, hogy vágyakozó, hol szenvedő... Az írói elképzelésnek megfelelően: „Egy lestrapált, kortalan, nagyjából negyven éves nő. Illetve húsz. Illetve hatvan.” Aki, ha kell, mert kell, elengedhetetlen, akkor a szerep mindenekfelett elvet követve taszítón csúnya is mer lenni.

Szinte, mert egyetlen jelenetet leszámítva, amikor az operettben a kapitány vetélytársaként a hercegkisasszony kezére vágyakozó gróf szerepében az unalomig jól ismert gesztusait idézi, hozzá hasonlóan remek Péter Ferenc Gusztija, ez az örök optimista nyálas fagallér gavallér, aki készségesen keresi imádott Jolikája kedvét, s közben Parti Nagy zseniális nyelvi ötleteiként a legbutább bókákat szórja. Kettő egy pár! Ahogy „az alkotás felfokozott válságá”-ban (ezek Guszti szavai) gyötrődő Jolika az operettbe menekülve keresi a valóságban elérhetetlen boldogságot, úgy Guszti, ez a jólelkű bunkó, Jolikában reméli megtalálni párját. Az egyik nagyon író szeretne lenni, de tehetségéből csak giccsre telik, a másik nagyon kulturált szeretne lenni, de csak otromba udvarló. Párjeleneteik ellenállhatatlan komikummal elegy igaz emberi pillanatok.

A Hernyák György rendezte szabadkai előadás további szerepeit alakító színészek közül, kettejük mellett, elsősorban Jolika szerelmét, ki őt csúful elhagyta, Misit, a jegyvizsgálót, s ennek operettbe álmódott alteregóját, Bajkhállóy Richard huszárcapitányt megformáló Ralbovszki Csabát kell említeni, aki mindkét alakot jellemző, pontosan kidolgozott gesztusokkal és beszéddel mértéktartóan, de hatásosan karikírozza, s így a maga lehetőségén belül szervesíti a szerző által huszerettnek nevezett két szférát, az ibusári valóságot és a felette lebegő habos operettlit. Ez utóbbit Kalmár Zsuzsa a rajongó szerelem és ennek szelídre vett karikatúrája között egyensúlyozó Amália hercegnője teszi teljessé. A vidéki tablót kiegészítő remek kabinetalakítás Pálfi Ervinnek az utazó falusi pógárt idéző szerencsétlenkedő Utasa, illetve Szilágyi Nándoré a csellengő, részegeskedő sepregető néma szerepében. Kovács Frigyes inkább Narrátorként, mint jellegtelen Leopold főherceggént véteti magát észre, mintha figyelmen kívül hagyta volna az író elképzelését, hogy a főherceg olyan, „mint a János vitézben a

francia király” – komikus. Rajta múlik, hogy észrevétlen marad. De nem is vele, két nyúlfarknyi megjelenésével, hanem két másik alakítással van szerintem igazán gond. Sziráczky Katalin Anyuskájával, akit, amikor Jolika művét olvassa, a színésznő szinte az analfabetizmusig fokoz le, mert ezzel megkérdőjelezi különben fontoskodó, kotnyeleskedő viselkedését. Illetve Szőke Attila agg huszárával, akit a színész láthatóan nagyon karikírozni kíván, de ezt mind gesztusaival, mind – gyakran érthetetlen – dikciójával annyira eltúlozza, hogy inkább szánalmas, mint komikus, függetlenül, hogy népieschedve magánszámot ad elő, vagy a különben ügyesen táncoló, nótázó huszárokat dirigálja.

Az *Ibusár* színrevitele nemcsak színészi, hanem rendezői jutalomjáték is, jóllehet a két szféra, az ibusári világvégének és az operett mézeskalács világként történő ábrázolásának egymásba játsása okán igen összetett feladatot kell megoldani. Hernyák György sok részletre kiterjedő, számos találó geget alkalmazó rendezése mulattató előadást eredményez, a közönség (reakciója mutatja) jól szórakozik, s ebben része van a zenét giccsként prezentáló ifj. Kucsera Gézának is. Ugyanakkor a rendezés kapcsán néhány kérdés is felmerül(het). Hogy az író több nyelvi ötlete, zseniális poénja elveszik, észrevétlen marad, az részben talán érthető is. Ami olvasva szembeötlő, az a játék hevében könnyen elsikkadhat, bár a szöveg nyelvi közegére talán mégis több gondot lehetett volna fordítani. Azt is érteni vélem, hogy a rendező a botcsinálta darabíró tudatdrámája mögé, alá megpróbálta az ibusári való világot is teríteni, s ennek érdekében illusztrálja a vasútállomás életét a reggeli pálinkázással, a padon früstükölő Utassal, a kódorgó, iszákos sepregetővel. Mindez, kivált Pálfi és Szilágyi alakja és jelenete találó is, hangulatot ad, jól ismert miliőt idéz. Anyuska pálinkakimérése már nem valószínű, hogy jó megoldás, elsősorban Anyuska darabbeli szerepe miatt. Igen, ez (is) Ibusár, ilyen minden Ibusár, melyből, tudjuk, számtalan van, de ez a történet, szerintem, mégis Sárbogárdi Jolánról szól elsősorban, és benne játszódik. (Nem véletlen, hogy per pillanat Pesten monodrámaként adják!) S mintha ez a megoldás, amely inkább, mint ahogy a darabban van, az állomási életet is ábrázolja, időnként kissé háttérbe szorítja a főszerepet és a főszereplőt. Ilyenkor, úgy érzem, az állomási kép kissé önmagáért s önmagában van, nem, illetve csak nagyon távolról motiválja azt, ami a saját, helyrehozhatatlanul elfuserált, operettbe menekített MÁV-jegykiadó élete, ami – ahogy Guszti mondja – Jolika „fejfájós, múzsás kis” homloka mögött forr, forrong. Ha tévednék, akkor – ismét Vargányai Guszti állomásfőnök egyik aranyköpését idézve – „Ezer pardon és makszimális kulpa”.

(Molnár Edeárd felvétele)

Vicei Natália: Sárbogárdi Jolán

PARTI NAGY LAJOS: IBUSÁR

NÉPSZÍNHÁZ, SZABADKA

Rendező: HERNYÁK György

Díszlet: SZILÁGYI Nándor

Jelmez: CSELÉNYI Nóra m. v.

Koreográfus: ROGÁCS László m. v.

Zene: Ifj. KUCSERA Géza m. v.

Színészek: VICEI Natália, RALBOVSZKI Csaba, PÉTER Ferenc, KALMÁR

Zsuzsa, SZIRÁ CZKY Katalin, KOVÁCS Frigyes, SZŐKE Attila, SZILÁ-

GYI Nándor, PÁLFI Ervin, BREZOV SZKI Roland m. v., LACKÓ Bálint m. v.,

KISS Andor m. v.